

Szakkönyvtár a holnap határán

4. rész: A százötven éves KSH Könyvtár szerepváltozásai*

RÓZSA Dávid

A Központi Statisztikai Hivatal (KSH) Könyvtár másfél évszázados története során sokféle szerepet betöltött a magyar könyvtárügyben. Fennállásának első három évtizedében a nagyközönség elől elzárt hivatali könyvtár volt, 1897-től azonban már nyilvános és országos feladatkörű intézményként, 1929-től negyed századon át pedig a nemzet második könyvtáraként működött. 1955-től körülbelül harminc évig a klasszikus kutatókönyvtár arcát mutatta, miközben a hazai könyvtárgépesítésben is úttörő szerepet játszott. Az 1980-as és az 1990-es évek az önálló kutatómunka terén visszaesést jelentettek, de a dokumentációs tevékenység továbbra is meghatározó maradt. A XXI. század beköszöntével a KSH Könyvtár új szereppel ismerkedett meg, hiszen minden korábbiánál nagyobb hangsúlyt kapott közkönyvtári jellege, egyidejűleg – több mint ötven év után – a könyvtárszakmai közéletben is megjelent az intézmény.¹

A könyvtár szervezeti átalakítása

Az új szerepek megjelenésével és a szolgáltatási paletta bővülésével a könyvtár szervezetének megújulása sem várható magára. Az átalakítás már a 2009–2013-as stratégiai tervben is szerepelt, ám erre végül abban a ciklusban nem került sor. Az intézmény munkafolyamatainak áttekintése után azonban megszületett a döntés, és az öt könyvtárszakmai részlegből 2014 májusától három maradt. A legtöbb nagy könyvtárhoz hasonlóan Gyűjteményszervezési Főosztály néven összevont egységben folytatta a munkát az Állománygyarapítási és a Feldolgozási Osztály. Ez végzi a beszerzéseket, a könyvtárunkban százötven éves hagyománnyal bíró nemzetközi cserét, az új könyvek feldolgozását és a retrospektív konverziót. (Utóbbi a végéhez közeledik, hiszen állományunk 99%-ának adatai elérhetők az online katalógusban.) A raktári csoport hozzácsatolásával

* A cikksorozat első része a Könyvtári Figyelő 2016. 3. számában (313–326. p.), második része a lap 2016. 4. számában (471–487. p.), a harmadik pedig a 2017. 2. számban (169–180. p.) jelent meg. Köszönöm kollégáimnak, Kálmán Ritának, Kovács Zsuzsannának, Kozma Zsófiának és Major Lászlónak, hogy adataikkal, beszámolóikkal segítségemre voltak a tanulmány elkészítésében.

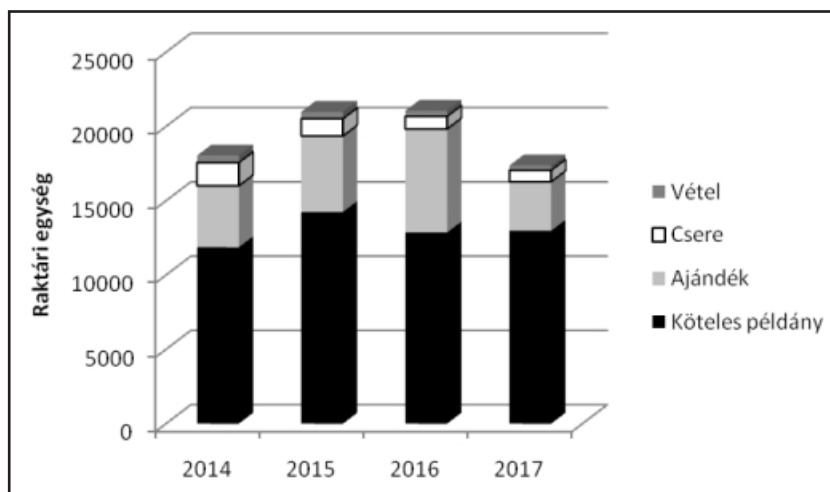
főosztállyá alakult az Olvasószolgálati Osztály, végül Kutatástámogató és Statisztikatörténeti Főosztály néven új részleg jött létre, amely a történeti kutatások megszervezéséért, a dokumentációs tevékenységeért, a kiadványok (könyvek, leporellók, plakátok és meghívók) előállításáért, valamint a digitalizálási projektekért felel.

Gyűjteményszervezés

A KSH Könyvtárban őrzött, több mint 960 ezer raktári egységből álló, rendkívül változatos dokumentumállomány négyféle forrásból táplálkozik.

Unikális külföldi szakanyagunk létrehozásáról és gyarapításáról már a hivatalalapító *Keleti Károly* 1867. március 10-ei memorandumában is olvashatunk: „Kell ez alap [ti. a megszervezendő statisztikai szervezet költségvetéséhez csatolandó elkülönített összeg – R. D.] továbbá arra is, hogy jelesebb külföldi statisztikai munkák, lapok és folyóiratok beszereztessenek, melyekből idővel külön szakkönyvtár gyűlvén, az a voltaképi hivatalnokokon kívül a statisztikai bizottság tagjai által is használtathatnék.”²

Két évvel később keletkezett emlékiratában Keleti arra is javaslatot tett, hogy „a hazai kiadók minden általuk kiadott államtudományi és statisztikai munkából egy köteles példányt” szolgáltatassanak a könyvtárnak.³ Az 1874-es statisztikai törvény még nem tért ki erre a kérdésre, az 1897-es azonban már igen.⁴ A könyvtárba ajándékozás útján bekerült hagyatékok közül kiemelendő a demográfus *Kovács Alajosé* (1877–1963), a statisztikus *Elekes Dezsőé* (1889–1965), a szintén demográfus *Thirring Lajosé* (1899–1983) és az újságíró, könyv- és műgyűjtő *Timár Andrásé* (1924–1989). A KSH-tól és a KSH Népeségtudományi Kutatóintézetől kapott, az Országos Széchényi Könyvtár fölőspéldány-jegyzékeiről és a Mikes-program listáiról válogatott, illetve magánszemélyek által felajánlott könyvanyag napjainkban is évente több ezer példányt tesz ki. Kizárólag a darabszám, és korántsem a belbecs szempontjából a vétel képviseli a legkisebb súlyt az állománygyarapításban: főként nagy presztízsű folyóiratok, a KSH szakemberei által igényelt monográfiák, kézikönyvek, valamint a legnépszerűbb, sokak által előjegyzett újdonságok tartoznak ebbe a csoportba.

1. ábra

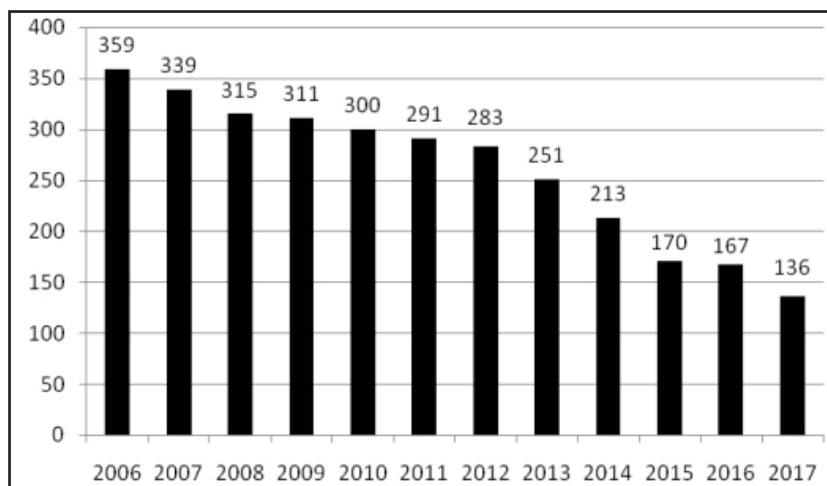
A KSH Könyvtár állománygyarapodása 2014 és 2017 között a beszerzés módja szerint
 Forrás: saját szerkesztés a könyvtár Gyűjteményszervezési Főosztályának adatai alapján

Ahogy fentebb többször utaltam rá, a csere – hasonlóan az Akadémia és az Országgyűlés szintén XIX. századi alapítású könyvtárához – mindig is különleges szerepet töltött be intézményünk gyűjteményszervezésében.⁵ Ekként kezeljük ma is, azzal együtt, hogy a statisztikai adattárak, évkönyvek, jelentések internetre költözésével egyre kevesebb helyről érkeznek nyomtatott vagy elektronikus hordozóra

kiírt kiadványok (s persze a hazai előállításúak száma is megcsappant), így mind több, akár évszázados cserekapcsolatunkat kell lezárunk.⁶ Aktív cserepartnerünk száma az elmúlt évtizedben drasztikusan visszaesett, 2012-höz képest mára kevesebb mint a felére apadt. Bár mostanában is vannak „új belépőink” (az utóbbi évekből Albánia, Bosznia-Hercegovina, Ciprus, a Fidzsi-szigetek, Grúzia, Kazahsztán,

Liechtenstein, Makaó, Moldova, Mongólia, Örményország és Szingapúr statisztikai hivatalát, valamint a Partiumi Területi Kutatások Intézetét említhetjük), az egyensúlyi állapot eléréséig még alighanem további nagymérvű fogyással kell számolnunk. Jelenlegi 136

cserepartnerünk túlnyomó többsége nemzeti statisztikai vagy egyéb tudományos intézmény, társaság; a nemzetközi szervezetek száma tizenhét, a hazai intézményeké tizenkettő.

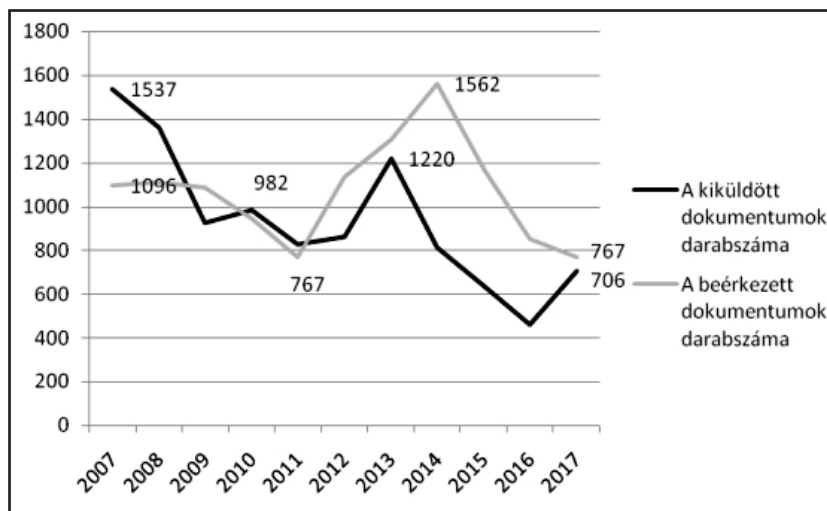
2. ábra

A KSH Könyvtár aktív cserepartnereinek száma 2006 és 2017 között

Forrás: saját szerkesztés a könyvtár Állománygyarapítási Csoportjának adatai alapján

Kitüntetett partnerünk a világ legnagyobb könyvtára, a washingtoni Kongresszusi Könyvtár, amelynek fölőspéldány-csereprogramja (Duplicate Materials Exchange Program, DMEP)⁷ révén olyan élvonalbeli kiadók friss, egyébként méregdrága társadalomtudományi szakkönyveihez juthatunk hozzá, mint a

Cambridge University Press, az Oxford University Press, a Routledge vagy a Wiley. 2017-ben 767 dokumentum érkezett a nemzetközi cserekapcsolatok – ennek közel egyharmada, 242 kötet a DMEP – keretében.

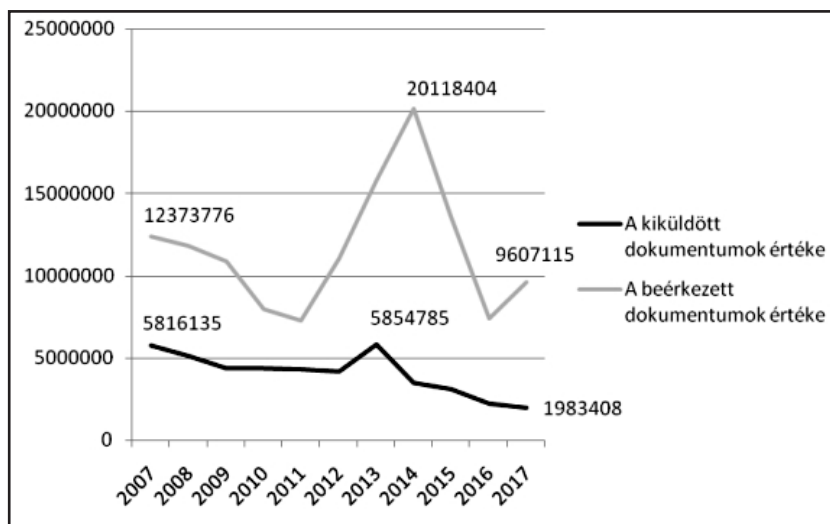

3. ábra

Nemzetközi kiadványcsere-forgalom a KSH Könyvtárban 2007 és 2017 között

Megjegyzés: könyvek, időszaki kiadványok (évkönyvek), folyóirat-kötetek, CD-k és DVD-ROM-ok

Forrás: saját szerkesztés Kozma Zsófia adatgyűjtése alapján

4. ábra

A nemzetközi kiadványcsere keretében kiküldött és beérkezett dokumentumok értékének alakulása 2007 és 2017 között (Ft)

Forrás: saját szerkesztés Kozma Zsófia adatgyűjtése alapján

Az új dokumentumok beérkezése után soron kívül dolgozzuk fel az olvasótermekbe beválogatott és az olvasói, olvasószolgálati kérésre beszerzett kiadványokat. Ezek legtöbbször a beszerzéstől számított egy-két nap alatt eljutnak a felhasználókhoz. A többi kiadvány esetében átlagosan öt munkanappal számolhatunk, amíg a polcra kerülnek. Rekatalogizáló csoportunk még 2004-ben kezdte meg működését. Az azóta eltelt időben – egy tömeges feldolgozást lehetővé tevő, a könyvtár összes munkatársát megmozgató TÁMOP-pályázattal megtámogatva – majdnem a teljes 1990 (cédulakatalogusunk lezárásának éve) előtti gyűjtemény, több mint 554 ezer egység bibliográfiai adatai online elérhetővé váltak. A hátralévő anyag feldolgozását és a meglévő rekordok adatgazdagítását ma három kollégánk (egy fő teljes, kettő fél munkaidőben) végzi.

A Magyar Országos Közös Katalógus (MOKKA) adatbázisába először 2007-ben küldünk adatcsomagokat, de online kapcsolatot csak 2010 februárjában tudtunk létesíteni. A feltöltés – eltekintve attól a néhány 2011-es hónaptól, amikor összekapcsolták a Mokka-t és az Országos Dokumentum-ellátási Rendszert (az ODR-t) – azóta is folyamatos ugyan, de nem problémamentes.⁸ A 2017-es riport szerint a MOKKA-ODR éles adatbázisából visszakereshető címrekordjaink száma 277 538.

Hosszú, csak részleges, illetve a muzeális értékű dokumentumokra kiterjedő revíziókkal szabdaltságot követően, 2015. július 15-én teljes körű

leltározást indítottunk el, amelyet terveink szerint – folyamatos nyitvatartás mellett – 2020-ban fejezünk majd be. A munka párhuzamosan zajlik törökbálinti és központi raktárunkban; 2017 végéig állományunk több mint negyedét, 283 208 példányt sikerült ellenőriznünk.

Szolgáltatások, közösségkapcsolatok

A kölcsönzési lehetőség kiterjesztése – egyáltalán: láthatóságunk megnövekedése – új felhasználói csoportok és igények megjelenését vonta maga után. Míg korábban csak a kutatás és a helyben olvasás lehetőségét kínálhattuk a hozzánk látogató, nem KSH-s érdeklődőknek, előbb (2010 őszétől) a II. kerület polgárai, majd (2012 januárjától) a 14 éven felüli állampolgárok kaptak kölcsönzési jogosultságot. (2013 szeptemberétől pedig a 14 évnél fiatalabbak számára is lehetővé tesszük a beiratkozást.)

A 2012-es „nagy ugrás” mind az olvasói összetétel, mind a dokumentumforgalom szempontjából számottevő változásokat vont maga után, hiszen viszonylag rövid időn belül a főváros budai oldalának egyik könyves központjává és a II. kerület legnagyobb kölcsönző könyvtárává váltunk. Regisztrált felhasználóink körében ma már túlsúlyban vannak a KSH-n kívülről érkezők. A korcsoportok szerinti megoszlás 18 év felett kiegyensúlyozottnak mondható, a végzettség szerinti azonban jóval egyoldalúbb képet mutat: óriási többséget alkotnak a diplomások. A forgalom

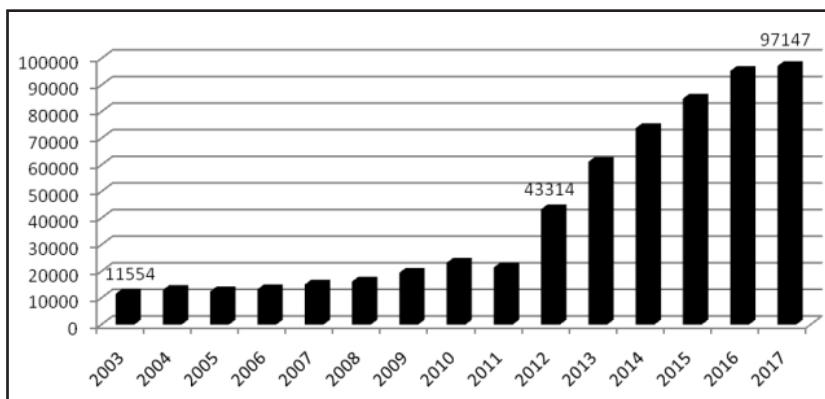
ugrásszerű növekedését érzékelteti, hogy a hosszabbításokkal együtt számított kölcsönzési tranzakciók száma 2003 és 2017 között közel kilencszeresére

emelkedett. A 2012-es nyitás évében a tranzakciók száma megközelítette az előző két év azonos kategóriájának összesített eredményét.

5. ábra

A KSH Könyvtár olvasóinak megoszlása végzettség alapján 2016-ban (n = 295)
 Forrás: saját szerkesztés az Olvasószolgálati Főosztály kérdőíves felmérése alapján

6. ábra

A – hosszabbításokkal együtt számított – kölcsönzési tranzakciók száma 2003 és 2017 között
 Forrás: saját szerkesztés Major László adatgyűjtése alapján

A késedelmi díj kivetését megelőzendő olvasóink számára a kölcsönzési határidő lejártá előtt emlékeztető üzenetet küldünk. Díjmentes az előjegyzés, regisztrált felhasználóink korlátlanul és ingyenesen használhatják az internetet. Nyilvános tereink 2011 óta akadálymentesek.

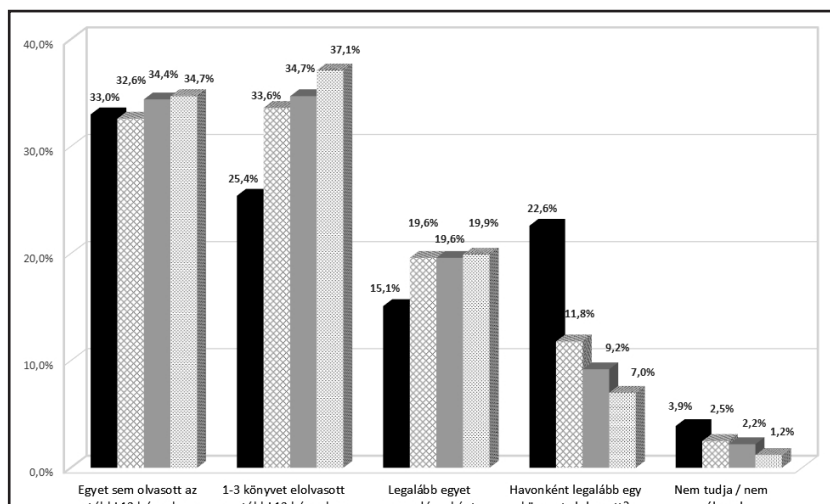
Régi rossz szokása hazai közgyűjteményeinknek, hogy éppen azokban a hetekben zárják be kapukat, amikor – Maróth Miklós akadémikus szavaival – „az egyetemi emberek szabadok, és idejük lenne készülni az őszi konferenciákra”.⁹ Mi változtattunk ezen a gyakorlaton, és nyári zárvatartásunk hosszát fokozatosan az olvasótermi leltár zavartalan lebonyo-

lításához feltétlenül szükséges időre csökkentettük. 2017-ben – immáron hatodik éve – csupán augusztus második felében zártunk be. Év végén, a két ünnep között – gyakorlatilag telt ház mellett – szintén nyitva tartunk.

Kiemelten kezelt, „éjjel-nappal” üzemelő szolgáltatásunk a könyvtárközi kölcsönzés,¹⁰ amely annak ellenére nötte ki magát országos jelentőségűvé, hogy rekordjainknak a MOKKA-ODR-be történő áttöltésével évek óta nehézségeink vannak. 2014-ben 2989 teljesített kérelemmel a szolgáltatási pontok között az ODR lajstromának első és az összesített lista harmadik helyén álltunk. 2015-ben 3381 dokumentum

postázásával (és 96%-os teljesítési aránnyal) a legjobban teljesítő szolgáltatási pont és az összességében immár második legnagyobb forgalmat lebonyolító könyvtár voltunk. A 2016-ban kimutatott 3385-ös

dokumentumküldési adat a szolgáltatási pontok között a harmadik, az intézmények között a negyedik legmagasabbnak, míg a 2017-es 3181 mindkét bontásban a negyedik legnagyobb számított.

7. ábra

A KSH Könyvtár által teljesített könyvtárközi kérések száma 2012 és 2017 között

Forrás: saját szerkesztés a „Minisztériumi” statisztika éves bontásban, könyvtáranként

(<http://www.odrportal.hu/web/guest/minisztériumi-statisztika-eves-bontasban-konyvtarankent>) alapján

Intézmény	Beérkezett kérés	Teljesített kérés	A teljesített kérések a beérkezett kérések arányában
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár	4912	5192	105,7%
Bács-Kiskun Megyei Katona József Könyvtár	4252	4051	95,3%
Méliusz Juhász Péter Könyvtár	3405	3214	94,4%
Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár	3303	3181	96,3%
Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár	3473	3121	89,8%
Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár	2743	2504	91,3%
Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont Központi Könyvtár	2489	2374	95,4%
Tolna Megyei Illyés Gyula Könyvtár	1870	1782	95,3%
Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár	1831	1658	90,5%
Csorba Győző Könyvtár	1604	1416	88,3%

1. táblázat

A tíz legnagyobb szolgáltató által teljesített könyvtárközi kérések száma 2017-ben

Forrás: saját szerkesztés a „Minisztériumi” statisztika éves bontásban, könyvtáranként

(<http://www.odrportal.hu/web/guest/minisztériumi-statisztika-eves-bontasban-konyvtarankent>) alapján

2011 óta szabadpolcos olvasótermünkben rendszeresen könyvtári estéket – szakmai és irodalmi előadásokat, úti beszámolókat, könyvbemutatókat, koncerteket – szervezünk. Ebben állandó partnerünk a Kölcsény Olvasókör, a Syllabux Könyvkiadó és – 2015 ősztől – a Szépirók Társasága. Ugyanitt a legkisebbek számára játszó- és olvasósarkot alakítottunk ki, ahol évente három-négy alkalommal (rendszerint farsang, húsvét és karácsony előtt) mesedélutánnal egybekötött kézműves foglalkozást tartunk. 2014 novembere óta hétfő esténként társasjátékklubot működtetünk a Homoludens.hu Egyesülettel.

Könyvtárunk egyre több kulturális rendezvényen jelenik meg kiállítóként. Beiratkozási lehetőséggel, játékos statisztikai kvizekkel várjuk az érdeklődőket az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) könyvtári napjain és a II. kerület napján. 2011 óta nyitva tartunk a kulturális örökségi hétvégén, 2013 óta a KSH-val együtt. 2014-től saját pavilonrészben népszerűsítjük kiadványainkat az Ünnepi Könyvhétén, 2015-től a Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválon.

2016 márciusában megújult, naponta frissülő blogunkon tematikus könyvespolcokat, saját készítésű könyvajánlókat, könyvtári híreket, statisztikai és demográfiai tárgyú érdekességeket, évfordulós megemlékezéseket kínálunk.¹¹ A közösségi médiában a Facebookon a legerősebb az aktivitásunk (itteni profilunk az egyik legtöbb követővel büszkélkedő magyar könyvtári oldal). Több olvasót és rengeteg pozitív visszajelzést köszönhetünk a kifejezetten a könyvrájonók számára létrehozott *Moly.hu*-n való jelenlétünknek, ahol az olvasásnépszerűsítés jegyében 2015 óta öt tematikus akciót bonyolítottunk le. Az említettek kivül az *Instagram*on, a *Twitter*en és a *Rukkola* könyvcserélő oldalon is elérhetőek vagyunk. A *Videotorium* tudományos tartalommosztó portálon szakmai előadásokat teszünk közzé, a *YouTube*-on pedig megtekinthető egy saját készítésű kisfilmünk a könyvtárról. Állandó kapcsolat alakult ki a II. kerületi önkormányzat kétheti lapjával, a *Budai Polgárral*, amelyben rendszeresen megjelennek könyvtárunk hírei és programajánlói.

Kiegészítő szolgáltatásaink közül kiemelendők fizetős szkennelési-kötészetű munkáink, elsősorban a születésnap kiadványok és a szakdolgozatkötések számának örvendetes növekedése. Nagyobb volumenű külsős megrendeléseket is teljesítettünk a közelmúltban. Mindezek révén amellet, hogy kollégáink kitünően ellátják az állományvédelmi teendőket (2016-ban például 1335 dokumentum javítására vagy újrakötésére került sor), évek óta kötészeti és sokszo-

rosítási csoportunk termeli meg a könyvtár bevételeinek felét. Kísérletezünk laminált térképmásolatok és képeslapok értékesítésével, illetve nem történeti vagy könyvtárszakmai jellegű könyvek kiadásával is, hiszen minden ehhez szükséges kompetencia és (nyomdai, kötészeti) eszköz a rendelkezésünkre áll. Szerzői megkeresésre és finanszírozással vállaljuk kéziratok gondozását és kis példányszámú megjelentetését.¹²

Történeti kutatások

A történeti kutatómunka portfólióink szerves részét képezte 1954 és 1985 között. Ezekben az évtizedekben a magyar történettudomány olyan illusztris képviselői dolgoztak könyvtárunkban, mint a társadalomtörténész *Benda Gyula* (1943–2005), a történeti demográfus *Dányi Dezső* (1921–2000) és *Dávid Zoltán* (1923–1996), a középkorkutató *Fügedi Erik* (1916–1992), a hadtörténész *Perjés Géza* (1917–2003), valamint az agrártörténész *S. Sándor Pál* (1925–2003) és *Tóth Tibor* (1941–2011).¹³ A következő negyedszázadban a nevükkel fémjelzett kutatási területekből csak a helynévkutatás maradt meg szervezett formában a könyvtárban. Ezen a helyzeten kívánunk változtatni a kutatócsoport 2013 óta tartó fokozatos újjászervezésével.

A könyvtár történetének egyik legnagyobb és legszélesebb kört megmozgató tudományos vállalkozása zajlott le 2013–2014 folyamán, amikor a *Portrét a magyar statisztika és népességtudomány történetéből* című életrajzi lexikon végleges anyagát állítottuk össze. A 807 oldalas, részletes statisztikatörténeti bevezető tanulmányt, 410 életrajzot, bibliográfiát és tárgymutatót tartalmazó könyv hatvanöt szerző, tucatnyi közgyűjtemény és hatóság, összesen körülbelül százkilencven fő együttműködésének, a Nemzeti Kulturális Alap (NKA) és a KSH anyagi támogatásának köszönhetően készült el. *A statisztika történetei* című sorozat első darabjaként megjelent kötet bemutatójára 2014. december 11-én került sor *Németh Zsolt* KSH-elnökhelyettes, *Fülöp Ágnes* könyvtári főigazgató, *Gazda István* tudománytörténész, *Holka László* KSH-sajtóreferens és *Rózsa Dávid* könyvtári főigazgató-helyettes, főszerkesztő részvételével a KSH Keleti Károly-termében. Az eseményről a Magyar Távirati Iroda közleményben számolt be, amelyet átvett többek között a *Híradó.hu*, a *Ma.hu*, a *Galamus.hu* és a *Blikk.hu*. A lexikon több diszciplína képviselőinek figyelmét felkeltette; mostanáig a *BUKSZ*, a *Kaleidoscope* művelődés-,

A kutatást 2013 nyarától középszintű segédlet segíti.¹⁵ Térképtárunk anyagának további vizsgálata¹⁶ és muzeális értékű dokumentumaink átfogó bemutatása szintén a közeljövő feladata.

Kutatástámogatás, digitalizálás

Az utóbbi években talán ezeken a területeken ment végbe a legtöbb újítás.

A könyvtár 2012 óta működő, saját fejlesztésű adatbázisa, a *Mathias (Magyar társadalomtudományi hivatkozások adatbázisa)* rekordjai a *Statisztikai Szemle* 1970 és 2017, a *Demográfia* 2000 és 2017, a *Területi Statisztika* 1998 és 2017, illetve a már megszűnt *Gazdaság és Statisztika* 1992 és 2006 közötti évfolyamait dolgozzák fel.¹⁷ *Digistat* nevű – 2014. április 22-én „élesített” és azóta is folyamatosan bővített – statisztikai linkgyűjteményünk a nemzetközi szervezetek, a hazai és a külföldi statisztikai intézmények elektronikus kiadványait, adatbázisait gyűjti össze egy felületen. Az oldal külföldi anyagát szervezetek, illetve országok, a magyart témák szerint csoportosítottuk. A tudományos információk menedzsmentje terén örömteli fejlemény, hogy kezdeményezésünkre 2014 őszétől a KSH Könyvtár láthatja el a KSH (és saját munkatársainak adminisztrációját az *MTMT*-ben.

2014-ben sor került a *Területi Statisztika* és elődlapjai, a *Statisztikai Értesítő* és a *Megyei és Városi Statisztikai Értesítő* összes évfolyamának analitikus feltárására. Évszázados adósságot pótolunk, amikor – a statisztikuslexikon munkálatainak kapcsán – rögzítettük a katalógusban a *Hivatalos statisztikai közlemények* és a *Magyar statisztikai közlemények* köteteinek csak az előszókban feltüntetett szerzőit, szerkesztőit és közreműködőit. 2016-ban befejeződött a *Statisztikai Szemle* 1923 és 1962 közötti számainak analitikus feltárása, amelynek keretében a hírrovat tartalmát is részletesen feldolgoztuk, ily módon létrehozva egy, a katalóguson keresztül elérhető adatbázist a statisztikai élet mindenkor fontosabb eseményeiről (konferenciákról, kiküldetésekről, szervezeti átalakításokról, kitüntetésekről, kinevezésekről stb.). 2015-ben 6091, 2016-ban 2033 rekordot rögzítettünk. A beérkezett tanulmánygyűjtemények közül 2014-ben 193, 2015-ben 426, 2016-ban 519, 2017-ben 356 kötet írásait dolgoztuk fel. (Ez az utóbbi két esetben 8212, illetve 4549 rekordot jelentett.)

2015. április 29-én indítottuk meg negyedéves elektronikus referáló lapunkat, a *Nemzetközi Statisztikai Figyelőt*.¹⁸ A – statisztikusok és könyvtárosok szaktudását egyaránt igénybe vevő – folyóirat a gyakor-

lati statisztika általános kérdéseiről, a gazdaságstatisztika, a társadalomstatisztika és a demográfia friss külföldi szakirodalmából közöl hosszabb-rövidebb ismertetések, absztraktfordításokat, illetve röviden bemutatja egy-egy ország statisztikai tájékoztatási tevékenységét. Célunk, hogy a statisztika, illetve szélesebb körben a gazdasági, társadalmi és népesedési kérdések iránt érdeklődők figyelmét felhívjuk az újabb, a legkülönbözőbb nyelveken (jellemzően persze angolul) közzétett publikációkra, módszertani eredményekre és a szürke irodalomra (kutatási jelentésekre, tájékoztató, munka- és konferenciaanyagokra stb.). Figyelmünk nem korlátozódik az írott szövegekre; a témáink szempontjából releváns adatbázisokat vagy akár videón elérhető előadásokat is igyekszünk feltérképezni. Törekszünk a fiatal, máshol esetleg még nem publikált statisztikus és könyvtáros kollégák bevonására. Az egyes lapszámok megjelenéséről szakmai levelezőlistákon, hírlevelünkben és közösségi oldalainkon adunk hírt. (A 2015. 4., vaskos téli számnak külön *Facebook*-kampányt szerveztünk, aminek következményeként 2016. január 15-éig 1160 fő töltötte le.) A folyóirat részletes tartalomjegyzékét a *MATARKA*-ban is feltárjuk.

Az elmúlt évek legjelentősebb digitalizálási munkája a népszámlálási kötetek online hozzáférhetővé tétele.¹⁹ 2014. március 5-én szabadon elérhetővé vált az Arcanum Adatbázis Kft.-vel közösen fejlesztett *Népszámlálási digitális adattár (Néda)*.²⁰ Az adatbázis a XVIII. és a XX. század vége között megtartott magyarországi népszámlálások és mikrocenzusok összesen 362 kötetét közli több mint 128 ezer oldalon. A gyűjteményt a teljesség igénye nélkül kiegészítettük néhány, a külföldi népszámlálások anyagából a KSH által készített összeállítással. Az adatbázis közzétételének igen jó sajtóvisszhangja volt; a hírt megjelentette többek között az *Index.hu*, az *MNO.hu*, a *Híradó.hu*, a *Blikk.hu*, az *ITCafe.hu* és a *Múlt-kor.hu*. A *Néda* 2014. november 5-én elnyerte a balatonfüredi Informatika a Társadalomért Konferencia „kormányzat/turisztika” kategóriájának minőségi különdíját. Ugyancsak az Arcanummal közösen decemberben megjelentettük a *Néda* három kötettel megtöltött, százharmincezer oldalas blu-ray-változatát, valamint a *Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatalának közleményei* című sorozat negyvennyolcezer és a *Magyarország történeti helységnévtárai* tizenkétezer oldalát DVD-n.

Könyvtárunk 2014 februárja óta részt vesz a Magyar Nemzeti Digitális Archívum (Manda, 2017-től: Forum Hungaricum Nonprofit Kft.) által koordinált

digitalizációs közfoglalkoztatási programban. Ennek keretében kollégáink először a KSH 1868 és 1901 között kiadott két nagy sorozatának, a *Hivatalos statisztikai közleményeknek* és a *Magyar statisztikai közleményeknek* a 15 100 oldalát, illetve az 1902 és 1943 között megjelent *Magyar statisztikai közlemények* című sorozat új folyama százhuszonkét magyar és idegen nyelvű kötetének összesen 64 500 oldalát digitalizálták. 2017-ben szabadon hozzáférhetővé vált továbbá online katalógusunkon keresztül a *Magyar statisztikai évkönyvek 1872 és 1915 között* megjelent negyvenhárom kötete, közel 30 000 oldal tartalommal. (Közvetve ugyan, de ezek metaadatai eljutnak az *Europeanába*, így nemzetközi láthatóságunk is növekszik valamelyest.) E kiadványok feldolgozása – megfelelő eszköz hiányában – eddig síkágyas irodai gépekkel zajlott. Csak a sérülékenyebb, nem ritkán muzeális értékű, „kézműves” technológiát igénylő kötetekhez, Keleti Károly és Buday László (1873–1925) életműkiadásához, valamint az első, 1869-es statisztikai szaktanfolyam előadásaihoz tudunk igénybe venni kameraszkenneret. (Ez az 5800 oldalnyi kollekció terjedelmét tekintve persze csekély, de a tudománytörténet szempontjából annál becsebb anyag.) Digitalizáló műhelyünk termelékenységére feltételezhetően jótékony hatással lesz a 2018 elején üzembe állított Zeutschel OS 12002 könyvszkennerünk.

A digitalizálás kapcsán esetünkben sem kerülhető meg a repozitóriumpépítés kérdése. Jelenleg két (egy statisztikatörténeti és egy történeti statisztikai) tudásbázisban,²¹ a teljesen elkülönülő *Nédában*, valamint belső hálózatunkon kínálunk digitális tartalmakat. Az egységes és szabványos dokumentumszolgáltatás érdekében szükséges lesz áttérnünk egy szabad forráskódú repozitóriumkezelő szoftver használatára.

Képzési tevékenység

Kollégáink folyamatosan tartanak – helyben vagy akár „kiszállással” – könyvtár- és adatbázis-bemutatókat középiskolás diákoknak, felsőoktatási intézmények oktatóinak és hallgatóinak, valamint más érdeklődőknek (például a tőlünk nem messze működő Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal dolgozóinak). Fenntartónknak, a KSH-nak az új belépők számára évente kétszer megtartott pályáorientációs programjában intézménytörténeti és könyvtárbemutató előadással működünk közre.

A Könyvtári Intézet jóvoltából előkészítés alatt áll a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Infor-

mációs Központtal közös negyvenöt órás akkreditált szervezett továbbképzési programunk, amelynek nekünk szánt blokkjában a statisztikai tájékoztatás hazai és nemzetközi praxisáról, eszközeiről beszélünk majd. Képzési tevékenységünk további kiterjesztését jelenthetik a mesterszakos egyetemisták, doktoranduszok számára kínált szakterületi előadások, gyakorlatok. 2017 őszén például a történeti demográfia térképi forrásaival ismertettünk meg történész- és szociológushallgatókat. Ezek rendszeresítése, beépítése a releváns egyetemi kurzusok programjába talán nem a valóságtól elrugaszkodott elképzelés.

Intézményközi kapcsolatok, részvétel a szakmai közéletben

Kiemelt feladatunknak tekintjük a tudományos könyvtárügy szereplői közötti párbeszéd elősegítését. Ennek jegyében hívta össze három országos szakkönyvtár, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, a KSH Könyvtár és az Országos Idegennyelvű Könyvtár főigazgató-helyettese a társintézmények vezetőinek problémafelvető tanácskozását 2016. január 27-én. 2016. március 29-én a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Társadalomtudományi Szekciójával közösen hagyományteremtő céllal megszerveztük a *Szakkönyvtári seregszemle 2016* elnevezésű konferenciát, amelyen első ízben találkoztak egymással a szakkönyvtári szféra különböző területeinek képviselői. A rendezvény százhusz fő részvételével zajlott le; az előadásokat elérhetővé tettük a *Videotorium* tudományos tartalommegosztó portálon, és legtöbbjüket írott formában is megjelentette a *Könyvtári Figyelő* és a *Tudományos és Műszaki Tájékoztató*. A 2017. március 21-én megtartott második seregszemlét az Informatikai és Könyvtári Szövetség Tudományos és Szakkönyvtári Tagozata (IKSZ TSZT) is támogatta. Ugyanebben az évben több más rendezvényünk is kifejezetten a szakkönyvtárügy szereplőit célozta meg: a T-Systems Magyarország Zrt.-vel közös szakmai délutánunk március 7-én, a vállalati könyvtárosok 25. műhelybeszélgetése június 8-án és a *Ment-e a világ elébb? Változások a tudományos könyvtárak szolgáltatásaiban, új fejlesztési irányok* című, az IKSZ TSZT-vel közösen szervezett konferencia október 16-án. A lehető legszélesebb kört, szakmánk valamennyi hazai művelőjét érintette november 14. és 17. közötti workshopunk, amelynek célja az éves könyvtár-statisztikai adatfelvételi kérdőív korszerűsítése volt. A szimpóziumra huszonkét intézmény huszonhét képviselőjét hívtuk meg.

9. ábra

A 2016-os Szakkönyvtári seregszemle résztvevői (fotó: Rózsa Ádám)

10. ábra

A 2017. novemberi könyvtár-statisztikai workshop első napjának résztvevői (fotó: Horváth Balázs)

Munkatársaink több szakmai-tudományos testületben töltenek be választott pozíciót; jelen vagyunk az IKSZ TSZT, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Társadalomtudományi Szekciójának és a Magyar Statisztikai Társaság (MST) Statisztikatörténeti Szakosztályának vezetésében, valamint az MST választmányában és a Magyar Tudományos Akadémia Statisztikai Tudományos Albizottságában.

A felsőoktatás szereplői közül 2015 óta az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézetével, 2017-től pedig a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Kar Történelemtudományi Intézetével áll fenn együttműködési megállapodásunk.

A közös tudomány- és kultúranépszerűsítő célok jegyében kötöttünk megállapodást 2016-ban a Wikimédia Magyarország Egyesülettel, a Kölcsey Ferenc Olvasókörrel és a Magyar Irodalomtörténeti Társasággal.

A gimnazisták számára kötelezően előírt közösségi szolgálat keretében eddig tíz középiskolával kötöttünk együttműködési megállapodást; 2014-ben harminchárom, 2015-ben harminchét, 2016-ban huszonnégy, 2017-ben öt diák érkezett hozzánk. (A sikeres első évek után tavaly tapasztalt szerény érdeklődés újfent bizonyítja, hogy magától ez a program sem működik; az iskolák életében való jelenlét,

az évente legalább egyszeri helyszíni tájékoztatás nélkül az újabb évfolyamok nem szereznek tudomást a könyvtári közösségi szolgálat lehetőségéről.)²² 2015-ben három, 2016-ban és 2017-ben négy-négy könyvtár szakos egyetemi hallgató töltötte nálunk gyakorlatát.

Összefoglalás, avagy a multifunkcionális szakkönyvtár modellje

Az információs kor kihívásai, az új szerepek és feladatkörök az intézményi struktúrákra és a szolgáltatásokra is hatással vannak. A KSH Könyvtár a hagyományos feladatok ellátása mellett önálló kutatásokkal és kiadói feladatokkal bővíti repertoárját, és mind közvetlen, mind tágabb környezete számára igyekszik XXI. századi szolgáltatásokat nyújtani. Tevékenységünk pilléreit ma a következők alkotják: személyre szabott szolgáltatások a hivatal munkatár-

sainak (szakirodalmi ellátás szakkönyvekkel, folyóiratokkal, adatbázisokkal, a kutatómunka segítése, publikációs adatok menedzselése); a (szak) tudásközvetítés új eszközeinek használata; részvétel a tudástermelésben önálló kutatásokkal és kiadványokkal; közösségi programok szervezése és kultúráközvetítés. Ugyanakkor a nemzetközi szakmai kooperációkban való részvétel hiánya, valamint szűkös láthatóságunk a nemzetközi adatbázisokban a gyengeségek közé sorolandó – hiszen nem csak fizikailag és a közösségi oldalakon kell láthatónak lenni.²³

Nagy és megtisztelő kihívás, hogy megtaláljuk százötven esztendő örökségünk feltétlenül megőrzendő elemeit, és a kor elvárásainak megfelelő, modern és „ütésálló” modellt ötvözzünk belőlük. Az a KSH Könyvtár, amelyet a következő évtizedben magunk előtt látunk, nemzetközi (közép-európai), országos és kerületi szinten egyaránt megbecsülésnek örvendő munkásságot fejt ki.

11. ábra

Jubileumi csoportkép a könyvtár munkatársairól 2017 májusában (fotó: Rózsa Ádám)

A hazai tudományos és kulturális élet megkerülhetetlen szereplője. Országos szak- és kutatókönyvtárként nemcsak (történeti) statisztikai információs központként, hanem a társadalomtudományi kutatást saját fejlesztésű adatbázisokkal és széleskörűen hozzáférhető digitális tartalmakkal segítő, illetve önálló társadalom-, gazdaság- és művelődéstörténeti publikációkkal is rendszeresen jelentkező tudományos intézmény. Kötelespéldány-jogosultságára, állománynak teljes körűen online elérhetővé tett bibliográfiai és példányadataira, valamint központi helyzetére alapozva Magyarország egyik vezető könyvtárközi szolgáltatója. A főváros budai oldalának leglátogatottabb és legnagyobb kölcsönzési forgalmat lebonyolító könyvtára. Hetente több alkalommal megrendezett programjaival (felolvasóestjeivel, könyvbemutatóival, ismeretterjesztő előadásaival és kamarakonzertjeivel), gyermekfoglalkozásaival, felhasználóképzéseivel a II. kerület és környéke egyik kulturális, felnőttképző és szabadidőközpontja.

Mindent megteszünk azért, hogy a KSH Könyvtár modellje, a kutató- és a közkönyvtári funkciók, a kiadói tevékenység és a kiegészítő szolgáltatások elegyítése hosszú távon sikeres legyen. Készek vagyunk tanulni, és készek vagyunk saját tapasztalatainkat, módszereinket átadni az érdeklődőknek. A jó gyakorlatok testre szabása fáradtságos munka ugyan, ám mindenestül megéri, ha eredményeként – bármily csekély mértékben is, de – gyarapodik kulturális örökségünk.

Engedjék meg, hogy cikksorozatomat – Horváth Tibor nyomán – egy vallomással rekesszem be. Én hiszek a könyvtárak jövőjében.

Jegyzetek

Az elektronikus források utolsó megtekintése: 2018. január 3.

- Minderről részletesen szól RÓZSA Dávid: Másfél évszázad – élő örökség. Mérföldkövek a Központi Statisztikai Hivatal könyvtárának történetében = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 60. évf. 2013. 10. sz. 411–420. p. (<http://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/637/635>)
- Idézi BOKOR Gusztáv: A magyar hivatalos statisztika fejlődése és szervezete. Bp. : Pesti Könyvnyomda Rt., 1896. 21. p.
- KELETI Károly: Emlékirat egyúttal Javaslat Magyarország hivatalos statisztikájának szervezése tárgyában = Hivatalos Statisztikai Közlemények, 2. évf. 1869. 5. sz. 125. p.
1874. évi XXV. törvénycikk az országos statistika ügyének szervezéséről (<https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=5637>) és 1897. évi XXXV. törvénycikk a m. kir. központi statisztikai hivatalról (<https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=6688>)
- Ennek történetét, illetve 2010–2012-es adatait feldolgozta DOMONKOS Lászlóné – PÁSZTOR Angelika – LENCSÉS Ákos: Nemzetközi cserekapcsolatok egy országos szakkönyvtár életében: a KSH Könyvtár nemzetközi gyűjteménye = Könyvtári Levelező/lap, 24. évf. 2012. 11. sz. 31–35. p. (http://epa.oszk.hu/00300/00365/00135/pdf/EPA0365_kll1211_31-35.pdf) és KERÉKGYÁRTÓ Júlia: A nemzetközi csere a KSH Könyvtárban = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 60. évf. 2013. 10. sz. 421–422. p. (<http://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/639/637>)
- A statisztika digitális átállásának folyamatát és gyűjteményszervezési következményeit bemutatja: RÓZSA Dávid – KALMÁR Csilla – LENCSÉS Ákos: A statisztika és a digitális átállítás = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 60. évf. 2013. 2. sz. 47–65. p. (<http://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/507/470>)
- A DMEP elérhetősége: <https://webdmp.loc.gov/>
- Erről részletesebben lásd: SEBŐK Ferencné – SZABÓNÉ BÚR Gabriella – RÓZSA Dávid: Kölcsönzés és könyvtárközi kölcsönzés a KSH Könyvtárban = Könyvtári Levelező/lap, 24. évf. 2012. 6. sz. 7–8. p. (http://epa.oszk.hu/00300/00365/00123/pdf/EPA00365_Konyvtari_levelezolap_2012_06_07-09.pdf)
- FÁY Zoltán – HANTHY Kinga: Nemzeti könyvtárunknak információs nagyüzemmé kell átalakulnia = Magyar Idők.hu, 2016. jan. 3. (<http://magyaridok.hu/lugas/szovegkornyezet-239773/>)
- A könyvtárközi kölcsönzésről lásd: SEBŐK Ferencné – SZABÓNÉ BÚR Gabriella – RÓZSA Dávid: i. m. 8–9. p.; GYŐRI Krisztina: Közönségkapcsolatok, kölcsönzés és könyvtárközi kölcsönzés a KSH Könyvtárban = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 60. évf. 2013. 10. sz. 436–440. p. (<http://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/645/663>) és GYŐRI Krisztina: A könyvtárközi kölcsönzés története és trendjei Magyarországon és a KSH Könyvtárban = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 62. évf. 2015. 7–8. sz. 275–298. p. (http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=6071&issue_id=572)
- Blogunk elérhetősége: <http://kshkonyvtarblog.blogspot.hu/>
- A KSH Könyvtár szolgáltatásainak kimerítő összegzését adja LENCSÉS Ákos: Közművelődési szolgáltatások a KSH Könyvtárban = Könyvtári Levelező/lap, 27. évf. 2015. 10. sz. 3–8. p. (http://epa.oszk.hu/00300/00365/00169/pdf/EPA00365_konyvtari_levelezolap_2015_10_003-008.pdf)

13. A csoport történetének részletes feldolgozását lásd: FARAGÓ Tamás: Három évtized. A KSH Könyvtár Történeti Statisztikai Kutatócsoportjának története (1954–1985). Bp. : KSH Könyvtár, 2015. 17–98. p.
14. Az adatbázis elérhetősége: http://konyvtar.ksh.hu/be_a_1850_1950/index.html
15. KOVÁCS Csaba: A Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár kéziratára = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 60. évf. 2013. 10. sz. 430. p. (<http://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/642/644>)
16. Az 1945 előtti, magyar vonatkozású állományt ismertette KOVÁCS Zsuzsa – LELKES György: A KSH Könyvtár 1945 előtti magyar és magyar vonatkozású térképei = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 60. évf. 2013. 10. sz. 423–428. p. (<http://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/640/641>)
17. Ennek részleteiről lásd: RÓZSA Dávid – LENCSÉS Ákos: A KSH Könyvtár társadalomtudományi hivatkozásgyűjtő adatbázisa, a Mathias = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 60. évf. 2013. 10. sz. 446–449. p. (<http://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/675/691>)
18. A folyóirat elérhetősége: http://konyvtar.ksh.hu/index.php?s=kiadvany_nsf
19. A kérdés fontosságáról és a digitalizálás lehetőségeiről lásd: LENCSÉS Ákos – RÓZSA Dávid: A felhasználói bizalom és a népszámlálási adatok digitális szolgáltatása. Múlt, jelen, jövő Magyarországon és Nagy-Britanniában = Könyvtári Figyelő, 59. évf. 2013. 1. sz. 33–44. p. (http://epa.oszk.hu/00100/00143/00086/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2013_1_033-044.pdf)
20. A Néda elérhetősége: <http://konyvtar.ksh.hu/neda>
21. Tudásbázisainkról részletesen lásd: LENCSÉS Ákos: A KSH Könyvtár tudásbázisai = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 60. évf. 2013. 10. sz. 441–445. p. (<http://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/660/670>)
22. A közösségi szolgálattal kapcsolatos könyvtári tapasztalatról lásd: GYŐRI Krisztina – LENCSÉS Ákos: Közösségi szolgálat a könyvtárakban. A KSH Könyvtár tapasztalatai = Könyvtári Levelező/lap, 26. évf. 2014. 10. sz. 3–11. p. (http://epa.oszk.hu/00300/00365/00157/pdf/EPA00365_konyvtari_levezo_lap_2014_10_03-11.pdf)
23. HORVÁTH Zoltánné: A látható és a kooperatív könyvtármodell = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 22. évf. 2013. 1. sz. 19. p. (http://epa.oszk.hu/01300/01367/00209/pdf/EPA01367_3K_2013_01_18-33.pdf)

Beérkezett: 2018. január 6.

E-könyvek az OSZK-ban a Typotex Kiadótól

2018-tól az OSZK-ban is elérhető a Typotex Kiadó könyveit tartalmazó edu.interkonyv.hu

ingyenes online felsőoktatási adatbázis, melynek jellemzői:

- több mint 500 könyv és jegyzet,
- online elérhető pdf-formátum,
- témakörök: természettudomány, társadalomtudomány, műszaki tudomány, orvostudomány, művészet,
- szerző, cím, sorozat és témakör szerinti keresés,
- teljes szövegben való keresés,
- navigációs tartalomjegyzék,
- regisztráció/bejelentkezés után extra funkciók: könyvjelzőzés, valamint minden könyv 15%-a letölthető és kinyomtatható.

A szolgáltatás az OSZK-ban található számítógépeken keresztül érhető el.

(OSZK honlap <http://www.oszk.hu/hirek/e-konyvek-typotex-kiadotol>, 2018. febr. 6.)